

«Ғасыр данасы – Қожа Ахмет Ясауи»
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының жинағы

«Yüzyılların Bilgesi Hoca Ahmet Yesevî»
Uluslararası Sempozyumu'nun Bildiri Kitabı

Сборник международной научно-практической конференции
«Мыслитель Века – Ходжа Ахмед Ясави»

Collection of the conference materials.
«Khoja Akhmet Yasawi – the sage of the century»
international scientific and practical conference

ТҰРКІСТАН 2024

**ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ
ЯСАУИТАНУ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ**

**«Ғасыр данасы – Қожа Ахмет Ясауи» халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының жинағы**

**«Yüzyılların Bilgesi Hoca Ahmet Yesevî» Uluslararası
Sempozyumu'nun Bildiri Kitabı**

**Сборник международной научно-практической
конференции
«Мыслитель Века – Ходжа Ахмед Ясави»**

**Collection of the conference materials.
«Khoja Akhmet Yasawi – the sage of the century»
international scientific and practical conference**

Түркістан, 2024

ӘӨЖ 060.60
К 55

«ҒАСЫР ДАНАСЫ – ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы. – Түркістан, 2024. – 361 бет.

ISBN 978-601-04-6698-2

Қожа Ахмет Ясауидің туғанына 930 жыл толуына арналған **«Ғасыр данасы – Қожа Ахмет Ясауи»** атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағында Орта Азия, қала берді күллі түркі әлеміне танылған Қожа Ахмет Ясауи мұрасын зерттеп-зерделеу, осы іс-шара аясында отандық және шетелдік ғалымдардың ізденістерін бір арнаға тоғыстыру, оған қоса тұлғаның хикметтері мен даналық өсиеттерін зерделеу әрі әлемдік деңгейде тұлғасын таныту мақсаты көзделген. Конференцияға қатысушылар Ясауи ілімін қазіргі таңда қоғамның рухани-адамгершілік және мәдени дамуындағы жетістіктердің өзегі ретінде танылуын қарастырып, оның шығармаларындағы тіл, әдебиет, өнер, мәдениет, дін, философия, т.т. мәселелерді талқылап, орта ғасырдағы жазба деректердегі мәтіндердің тілдік, сөздік әрі коммуникативтік рөлін айқындауды, олардың категориялық терминдік құрылымын жан-жақты саралауды негізге алады.

Жинақ тарих, тіл, әдебиет, философия, дінтану және т.б. ясауитанумен қызығушылық танытатын мамандарға, магистранттар мен докторанттарға арналған.

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Ғылым комитетінің 2024 жылғы 20 мамырдағы № 9 хаттамасы шешімімен баспаға ұсынылды.

ӘӨЖ 060.60
К 55

ISBN 978-601-04-6698-2

© Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ, 2024

ZARAFŞAN BÖLGESİ'NİN TASAVVUF TARİHİNDE "İRŞADNAMELER"İN TAHLİLİ

Mekhrojiddin Uzbekovich Amonov,

Head, Department of Imam Bukhari International Scientific Research Center under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, PhD.

E-mail: mirzomerojiddin@gmail.com

141306. Khoja Ismail town of Payariq district. Samarkand, Uzbekistan

Özet. Zerafşan Bölgesinde bulunan İşkiye, Kübreviye, Nakşibendiye, Yeseviye gibi tasavvuf mezheplerinin tarihi ile ilgili nadir kaynakların incelenmesi oldukça bir önem arz etmektedir. Tarikatın tarihi ile ilgili nadir tarihi belge ve irşadnameler bilhassa tarihsel bir öneme haizdir. Bu makale, tarikatın pirlarının talebelerine verdiği irşadnameler incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Silsile, irşadname, el yazma, mühür

АНАЛИЗ "ИРШОДНОМА" ПО ИСТОРИИ СУФИЗМА ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА

Аннотация. В Зерафшанском оазисе важно изучение редких источников, связанных с историей суфийских тарикатов, таких как Ишкия, Кубровия, Накшбандия, Яссавия. Особое значение имеют редкие исторические документы — иршодномы, относящиеся к истории тарикаты. В статье анализируются наставления, которые наставники тариката давали своим ученикам.

Ключевые слова: Силсила, иршоднома, рукопись, печать.

ANALYSIS OF THE "IRSHODNOMA" ON THE HISTORY OF SUFISM OF ZARAFSHAN OASIS

Annotation. In the Zerafshan oasis, it is important to study rare sources related to the history of Sufi tarikats, such as Ishkiya, Kubroviya, Naqshbandiya, Yassaviya. Of particular importance are rare historical documents — irshodnoma, related to the history of the sect. The article analyzes the instructions given by the pirs of the tarikat to their students.

Key words: Silsila, irshodnoma, manuscript, seal.

Giriş

Tasavvuf tarihi ile ilgili seriler, belirli kategorilere göre çeşitli dallarda oluşturulmuştur. Tarikat mürşidi, kendisinden sonra mürşid rolüne uygun bir talebeyi yıllarca hazırlamış, nazari ve pratik faaliyetleri sürekli kontrol altında tutulmuştur. Bu gelenek, diğer mezheplere nazaran Nakşibendilik mezhebinde de açıkça görülmektedir. Mürşid sabırla talebelerine tarikatın sırlarını öğretmiş, onları belli bir alana gitmeleri için görevlendirmiş ve vefatından önce tevekkülünü haklı çıkarmış, tarikat ilminde iyice ustalaşarak kariyer kazanan müridini onun yerine tayin etmiştir.

Literatür taraması: Yabancı ve Özbek bilim adamları tarafından "İrşadname"ler üzerine bir dizi çalışma yapılmıştır.

Anke von Kügelgen [8], A.D. Knish [9], Devin Di Uis [4], Necdat Tosun [13] gibi yabancı bilim insanlar araştırmalarından tasavvuf tarihi ile ilgili nadir kaynaklar incelenmiştir.

B. Aminov [2], N. Abdulhatov [1], O. Zhoraboyev [5], K. Kattayev [6, 7] gibi Özbek bilim insanları, araştırmalarının bir parçası olarak bir dizi irşadnameleri çevirerek, onun hakkında makale ve kitap yayınlamışlardır.

Araştırmanın metodolojisi: Bu makalenin yazılması sürecinde Zerafşan Bölgesindeki tasavvuf mezhepleri ile ilgili tarihi belgeler ve irşadnameler incelenmiştir. Araştırma

sürecinde genelleme, karşılaştırma, sistematik, karşılaştırmalı-tarihsel, mikrotarihsel analiz gibi yöntemler kullanılmıştır.

Analiz ve sonuçlar: Mürşidler olgunluğa erişince onlara "İrşad" tezkeresi veriliyordu. Bazı irşad tezkereleri düz metin halindeyken, bazıları ise damgalıdır. Bazı irşadnameler kitapların metin arasında verilmiştir.

Mahdumi Azam Dahbedi'nin talebesi Mevlana Muhammed Lutfullah'a verdiği irşad tezkiresinin bir kısmı "Mevlana Lutfullah Menakibi" [10: - B. 45] kitabında geçmektedir. "Cennetlik Taşkentli, Parkatli, Piskatlik, Ahsikatli ve başka diyarlardan biraderler! kadirleriyle ve tevfikleriyle bilsinler ki, bu devirde din kardeşi ve yakın dostu, şeriat ve tarikat yolunda mürşid, hak denizinin yüksekten uçan şahinidir. . Çünkü o mürşidlerden biri. İnsanlardan itaatkar olmaları, mürşidlerin önünde kibar olmaları isteniyor! Mesela "*Adab peshi yari peshadam az jumlai zaftaf ast*" derler, yani mürşidlerin nazarında muhafaza edilmesi gereken şeylerden biri de görgü kurallarıdır. Onun için bütün kardeşlerime o kişinin karşısında hürmetli ve edepli davranmayı, güzel sohbetler etmeyi, tarikattan olmayan bir kişinin de tesir edip tarikata katılmasını bir borç bilirim! Bütün insan ve cin şeytanlarının üzerinde, Allah onları korusun ve muzaffer kılsın, tıpkı evliyaların büyüğünün (Muhammed, Allah ondan razı olsun ve ona barış versin) birleşip kafirlere galip gelmesi gibi" ve sonunda "Al-faqr al-khaqr Ahmed Kosani".

Mevlana Lutfullah'a ait olan bu irşadı 1542'de Ahmed Kosani-Mahdumi Azam Dahbedi verdi [10: - B. 11]. Ahmad Kosani hidayet mektubunun başında kendisinin "Taşkentli, Parkalı, Piskatlı, Ahsikatlı ve başka diyarlardan" olduğunu ve talebesinin irşad mertebesine erişmesine izin verdiğini açıklamıştır. Talebesini şeriat ve tarikatın yüksekten uçan şahini olarak betimlemiştir. Görgü kurallarını korumak ve bir konuşma düzenlemek önemlidir. Bu da, tarikatın mürit ve müritlerinin sayısındaki artışa dikkat çekmektedir. Bu nadide kaynağın Zarafşan Bölgesindeki Dahbed'te yazılmış olması ve incelenen dönemde bulunan ilk irşad tezkiresi olması önemlidir.

Mulla Gazi [11] ve Mulla Muhyiddin Hoca'ya [12] ait kitabın Buhara Müze Arşivi'nde muhafaza edildiği bilinmektedir. Söz konusu irşad, Ramazan 1275/1859'da yazılmıştır. Belgenin iki yüzüne de (iki kez) "Hoca Abdülkerim Ahmedî" yazısı damgalanmıştır. Farsça metin 23 satırdan oluşmakta ve 45X24,5 cm ölçülerindedir. Âlimlerin gönüllerini Besmele ile nurlandıran Allah'a hamdolsun, Efendimiz Muhammed Aleyhisselâma salât ve selâm olsun. İçinde Muhammed, Allah onu kutsasın ve ona barış versin, Ebu Bekir Sıddık'a, ondan Selman Farsî'ye, ondan Kasım ibn Muhammed'e, ondan Cafer Sadık'a, ondan Bayezid Bestami'ye, ondan Ebulhasan'a Harakani, ondan Ebu Ali Farmadi'ye, ondan Hoca Yusuf Hemadani'ye, ondan Abdukhaliq Gijduvani'ye, ondan Hoca Arif Revğari'ye, ondan Hoca Mahmud Anjir Fagnavi'ye, Hoca Ali Romitani'den, ondan Baba Sammosi'ye, Amir Kûlal, ondan Hoca Büzürg Şah Nakşibendi'ye, ondan Mevlana Yakub Çerhi'ye, ondan Hoca Ubeydullah Ahrar'a, ondan Mevlana Zahid'e, ondan Mevlana Derviş'e, ondan Mevlana Hoca İmkanâğı'na (Hoca Bakibilloh'dan), İmam Rabbani Müceddid Alfî Sani'ye, ondan Hoca Muhammed Said'e, Şeyh Abduahad'a, ondan Mirza Con Canon'a, ondan Gulam Ali Şah'a, ondan Şah Ahmed Said'e, ondan Tarikat Mulla Gazi'nin mesnedine kadar Nakşibendiyye zikirinde şeriata ve tarikata sıkı sıkıya bağlı kalınarak takva ile yaşanması vurgulanır.

Molla Muhyiddin Hoca'ya atfedilen irşad mektubu da Nakşibendi kaynaklıdır ve yukarıda verilen irşad metnine yakındır. Ebu Yezid (Bayezid), Hoca Muhammed (Baba Sammasi), Bahaul hak vad din (Bahouddin), Ahmed Faruki Sirhindi (İmam Rabbani Mucaddidi alfi Sani) isimleri bu formda verilmiştir. Şeyh Abduahad'dan Mevlana Abid'e, ondan Hoca Muhammed Musakhan'a, ondan Sıddık'a, ondan Hüseyin'e, ondan Abdusattar Mahdum'a, metinde bu yere geldiğinde ismin yerine mühür vurulmuş ve Mührün üzerinde "Mulla Muhammed Salih Halife bin Muhammed Rasul Sufî" yazıyordu. Molla Muhyiddin Hoca ondan tarikat için izin aldı. 1302/1884 yılında Farsça yazılan belgenin metni 21 satırdan oluşmakta ve 60X43 cm boyutlarındadır.

Shajara.com'dan alınan irşadname Farsça yazılmıştır. Besmele ile başlayan metin 18 satırdan oluşmaktadır. Hoca Muhammed Musahan'ın müridi Muhammed Emin'e, O ise Abdurasul Hoca'ya, Abdurasul da Mevlana Seyyid Abduhalik Hoca'ya ve kendisinin (oğlu ve müridi) Hasan Hoca'ya verdiği irşad tezkiyesinde dört tarıkata izin verildiği belirtilmiştir (Nakşibendiye, Kadiriye, Sühreverdiye, Çiştîyye). Belgenin sonunda 1285/1868 tarihi kaydedilmiş ve üç mühür vurulmuştur (kitabının orijinalini okuma imkan olmamıştır). İrşadnamenin elektronik kopyası metni Farsça olup, 21 satır metin aynı sırada, sağ kenarda (sola göre) daha geniş bir boşluk bırakılarak yazılmıştır. Belgenin iki mührü vardır..

Ömer Hoca Dahbedi'nin öğrencilerine verdiği irşad tezkiyesine [7: – B. 65] göre, Ahmed Hoca Kosani, talebesi Hoca Muhammed Emin, talebesi Hoca Muhammed Yusuf, talebesi Hoca Hidayatullah, talebesi Baba Hoki, talebesi Odinaboy Sıdkı, onun müridi Khwaja Podşah, onun müridi Seyyid Ömar Han Hacı, onun müridi Seyyid Ahmed Han Hacı, onun müridi Molla Abdulkarim, onun müridi Katta Han Hoca Dahbedi Nakşibendi tarikatına katılma izni aldı. Bu irşad tezkiyesinde Mahdum Azam Dahbedi'nin öğrencilerinin ve soyundan gelenlerin isim sırası tespit edilebilmektedir. Netice olarak 20. yüzyılın 60'lı yıllarına kadar ulaşan bu zincirleme silsile Maverünnahr ve Horasan'a yayıldı.

Muhammed Hüseyin'in müridi Sufi Badal'a, Badal ise (oğlu ve müridi) Ebu Said Sufi'ye ve Molla Hasanbay Domla'ya izin verdiği bilinmektedir. Ebu Said'in tarikat icazetini babası ve hocası Muhammed Badal Sufi'den almış olması manidardır. 19. yüzyılın ortaları ve 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde tarikatın soyunun babadan oğula geçtiği görülmektedir. İrşadnameler ile ilgili olarak karşılaştırmalı analizi yapıldığında, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl ilk yıllarına ait belgelerin metinlerinin birbirine benzediği görülmektedir. İrşadnamelerin mukayeseli analizi yapıldığında, Kari Ubeydullah ve müridlerine ait icazetnamelerinin, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait belgelerin metinleri arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Hacı Habibullah Buhari (Şeyh Hudoykul'a, ondan Şeyh Molla İyid Muhammed'e, ondan Şeyh Molla İdris Muhammed'e, ondan Ohunda Muhammed Niyazkul'a, ondan Conmuhammad Seyyid'e, ondan Muhammed Matlab Seyyid'e verilen) [3] ile ilgili irşadname tezkiyesi İçankala Müzesi el yazması fonundaki bulunup, ölçüsü 31X53 cm.'dir.

Domla Kamoliddin ibn Olimbay'ın müridi Molla Jora ibn Muhammedyar'a verdiği irşadname 1371/1951'de yazılmıştır. Ana metin 25 satır ve sağ kenarda 2 satır (toplam 27 satır)'dan oluşmaktadır.

("Bismillah...", Allah'a hamd ve Muhammed'e salât ettikten sonra, Allah onu kutsasın ve ona barış versin), sonra: "Ey mümin mürit, çünkü her şeyden önce bu zikrin sırlarını bilin. Peygamber sallallahu aleyhi vesellem'in kalplerine intikal eden; Bu mübarek lütuf suyundan bir damlası ondan Hz. Selman Farsî'ye, ondan da İmam Muhammad Kosim'a teslim edildi. Ondan Hz. İmam Caferi Sadık'a, Hz. Sultan Bayazid Bastomiy'a, Hz. Şeyh Abul Hasan Harakoni'ye, ondan Şeyh Abu Ali Farmadi'ye teslim edildi. Ondan Hz. Hoca Yusuf Hemedani'ye, ondan Hz. Hoca Abdukholik Gücdüvani'ye, ondan Hz. Hoca Arif Revhari'ye, ondan Hz. Hoca Mahmud Anjir Fagnavi'ye, ondan Hz. Hoca Ali Romitani'ye, ondan Hz. Hoca Muhammed Baba'ya Sammosi, ondan Hz. Seyyid Amir Külal'a, ondan Hz. Hoca Büzürg Nakşibendi'ye, ondan Hz. Mevlana Yakubi Çarhi'ye, ondan Hz. Hoca Ahrari Veli'ye, ondan Hz. ondan Hz. Mevlana Hoca İmkanagi'na, ondan Hz. Dahbedi, ondan Hazreti Halife Muhammed Sıddık'ın kalbine ve ondan irfan denizinden ve hak ırmağından gelen bu lütuf damlası, hak meleşinin kutbu ve tarikat çemberinin merkezidir ve Müslümanların öncüsü ve sülûk yolunun yakını, yani büyük dedem Hazreti Halife Hüseyin'e teslim edilmiştir. Ve Cenâb-ı Hakk'ın kâmil mürşidi ve âlemlerin efendisi, irfan âlimi, yani oğulları Hazret-i Halife Abdüsattar, gönlünün nurlu diyarına getirilecektir. Ve bu nur damlası Peygamber Efendimiz'den oğlu Hazreti Halife Eş Muhammed'in kalbine düştü. Ve oğulları Kari Ubeydullah'ın kalbine getirildi. Ve bu zavallı kişi ve Allah'ın bağışlanma ümidi Molla Kemaleddin ibn Alimboy'un kalbine düştü ve kendisini tarikat ehline hizmet ve hizmet mertebesine adadı. Biz de (sırasıyla) bu nurlu damlanın hünerli ve kamil âlimi Molla Cora bin Muhammedyar'a tarikat zikirini öğretmesine izin verdik ve bu şartla taliblere tarikatı öğretsin

ve Nebevi şeriatına uysun. 'a (sünnet) edin ve mukteda-peşva pirlere uyun. Belgede "Molla Kamoliddin ibn Olimbay" 1326 (1907) yılı" diye oval biçimli bir mühürle teyit edilmektedir. Boyutu 1,5x2 cm'dir.

Domla Kamaluddin'in talebesi Abdurrahman Mahdum ibn Abdulazizkhoca'ya (onun verdiği irşad tezkiresi metni 39 satırdan oluşmaktadır) ve Şerhan ibn Ubaydullah'a (irşad tezkiresi 29 satırdan oluşmaktadır) verilen irşad tezkiresi aynıdır. Kari Ubaydullah'ın Domla Kamoliddin'e verdiği irşad tezkiresi metni xil farklıdır. Domla Kamoliddin'in mührü, iki belgenin alt kısmına beş kez basılmıştır.

Semerkant Bölgesinin Urgut ilçesinde oturan Nusratullah Hacı Dede'nin evinde saklanan "İrşadname", evin sahibinin dedesine ait "Diploma"nın atalarından kalma bir miras olarak Kuran'da saklandığının bildirmiştir. İrşadname sarı kraft kağıda, Arapça ve Farsça harflerle yazılmıştır. 52X31,5 cm boyutunda olup, 27 satırlık bir yazıdan oluşmaktadır. Mürşidlerin isimleri metnin üzerinde kırmızı çizgi ile işaretlenmiştir. İrşadname, Nakşibendi tarikatının Musahan Hoca Dahbedi koluna ait olup, besmele ile başlamaktadır. Allah'a hamd, Muhammed Mustafa'ya selam olsun şeklinde salavatlar yazmaktadır. Sonra tarikat nuru, Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir Sıddık'ten Musahan Hoca Dahbedi'ye ve Mevlana İbrahim Semerkandi'den ve mürşidler vasıtasıyla Halife Abdurazik'in hocası (ve babası) Halife Abdurazik'e takdim edilmiştir.

Abdurazik halifesine hocası (ve babası) tarafından Nakşibendi tarikatını yönetme izni verildi. Tarikat mürşidlerinin yolundan gitmeleri ve tarikatın görevlerini aksatmadan yerine getirmeleri gerektiği vurgulanmakta ve vesikanın sonunda "Allah en iyi koruyandır ve O, merhametliden daha merhametlidir." şeklinde bir dua yazmaktadır. Belgenin sonu "Muhyiddin Hoca ibn Şeyhuş Şuyuh Abduvaliy Hoca" yazılı oval bir mühür (2X2 cm ebadında) ile damgalanmıştır.

İrşadname, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına aittir. Belgede herhangi bir yazılmamaktadır. Belgenin, Nakşibendi tarikatına mensup Halife Abdurazik'in icazetnamesi olduğu ve üzerindeki mühürün Urgut Nakşibendi tarikatının mürşidi Muhyiddin Hoca'ya ait olduğu kabul edilmektedir. Belgenin mürşidin vefatından sonra yazıldığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, muhtemelen daha sonraki dönemlerde belgelerin tahrif edilememesi için irşadnameler mürşid tarafından tsdik edilmiştir. Ya da mürşidin tarikat talebesine izin vermesinden sonra, mürşidin vefatından sonra irşadname metni yazılmış ve o yerin kadı veya müftüleri tarafından tasdik edilmiş olabilir. Araştırma sonucunda, bu belge, yönergeleri onaylama ihtiyacının saatin ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Burada Nakşibendi mezhebinde faaliyet gösteren başka bir mürşidin mührünün basıldığı ve belgenin sahihliğinin ispat amacının olduğu anlaşılmaktadır.

Muhyiddin Şeyh Urgutlu İşan Abduvali Han'ın oğlu olup, babası Mevlana İbrahim Hoca Semerkandi'nin talebesidir. Bu suretle mührün sahibi Abdurazik gibi babasından Nakşibendi öğretilerini irşad etmiş ve bir hocayla Mevlana İbrahim Hoca Semerkandi silsilesine katılmıştır.

İrşadname [Shajara.com web sitesi] metni inceleyenek olunursa dizinin sıralaması yanlıştır. 25 satırlık metin Arapça, Farsça ve Türkçe olarak yazılmıştır. Ebu Bekir Sıddık'tan izin Hoca Ahrar Vali'ye, ondan da tarikat izni Makhdum Azam Hocagi Kosani'ye ulaşmıştır. Hoca Kalon Muhammed İslam Cuyberi'ye izin vermiştir, Hoca Kalon Mahdum Azam Dahbedi'ye, Hoca Haşim'e, Hoca Mümin'e, Hoca Avliya'ya, Halife İsmail'e, Mevlana Muhammed Buhari'ye, o Eşan Nazr'a izin vermiştir. Hoca, Aşur Şibirgani'ye, o Halife Hakberdi'ye, Muhammed Sabir Hoca'ya, İşan Rahmet Hoca'ya, İşan Yakub Hoca'ya, İşan Eyüp Hoca'ya, Hacı Noman Hoca'ya, Torakul Halife'ye. Herkesin hak ve din yoluna girmesi emredildi. Belgenin sonunda "Nomon Hoca"ya ait mührü iki kez damgalanmış, vefat edenlere dua etmesi ve sohbeti terk etmemesi ibaresi yer almıştır. Bu rehberde Hoca Ahror, Veli Muhammed Gazi'ye izin vermiştir. Muhammed Gazi, Mahdum Azam Kosani'ye tarikat izni vermiştir. "Muhammed Gazi" adı, muhtemelen hattatın hatası nedeniyle hattattan çıkarılmıştır. Dizide İmla Buhari'nin hocasının Podşah Salim Balkhi, hocası Hoca Avliya,

hocası Hoca Mecnun, Muhammed Mümin, Hoca Haşim, Muhammed Emin, Hoca (Nasiriddin) Kalon, hocası Muhammed İslam Cüybori ve hocası olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, İmla Buhari'nin Hoca Avliya'nın iki müritinden izin aldığı görülmektedir. Yine Hoca Avliya'nın hocası Hoca Mecnun olarak kaydedilmiş, yukarıdaki rehberde bu isim çıkarılmıştır.

Bu rehber kitap, diğer belgelerde, yani Nakşibendi-Kosonia tarikatına ilişkin belgede bulunmayan üç dilde yazılmış olması bakımından önemlidir.

Belgelerin metni, piru mürşidi Kari Ubeydullah tarafından Domlo Kamal'a verilen irşadnameden alınmıştır. Dört belgenin metni ve karakteri aynıdır ve Kari Ubeydullah'tan sonra çocuklar ve talebeleri, irşadnemeyi yazarken onun yazdığı ilk irşadname standart olarak almıştır. Kari Ubeydullah'tan sonraki tüm talebeler, irşadnemeyi yazarken onun ilk irşadnamesini esas almışlardır. Onunla ilgili irşadname metninin güzel ve karmaşık kelimelerle zengin bir şekilde yazılmış olması ve üslubunun mükemmel olması nedeniyle, metni okuyan talebeler onu meşru bir yazım yöntemi olarak kabul etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler: Irşadname, mürşidin talebesine verdiği iznin yazılı tasdikidir. Belgedeki bazı kusurlar (örneğin, silsile sıralamasında bir kopukluk, mürşidlerin değiştirilip atılması, yanlış yapılması) belli bir hattat tarafından yazıldığı (kopyalandığı) anlamına gelir. Mürşid'in vefatından sonra yazılan irşadnamelerin de bulunması, tarikattaki iznin önce sözlü sonra yazılı tasdik olduğu anlamına gelmektedir.

Tasavvufta daha sonraki dönemlerde yazılı irşad tezkirelerinin artması, sahte mezheplerin faaliyetlerinin önlenmesinde, mürit yani pir-müritlik geleneğinin devam ettirilmesinde ve kurucuların ilmi-teorik ve pratik görüşlerinin korunmasında önemli rol oynamıştır.

İşkiye, Kübreviye, Mevlevilik, Sühreverdiye, Yeseviye, Kadiriyye, Çiştîyye gibi mezheplere göre Nakşibendiyye konusunda mürşidlerin çok olması, onun etki alanının geniş olduğunu ve yazılı mirasa üst düzeyde önem verildiğini göstermektedir.

Kaynakça

1. Абдулахатов Н., Тўхтабоев И. Тошлоқ тарихидан лавҳалар. – Т.: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 220-226 (Abdulahatov N., To‘xtaboyev I. Toshloq tarixidan lavhalar. – Т.: Yangi asr avlodi, 2011. – B. 220-226).
2. Аминов Б. Махмудов Ф. XIX аср кубравия-накшбандия тариқатига оид «ал-ижоза» – ижозатнома // Ўтмишга назар. 3 жилд, 9 сон. – Тошкент: 2020. – Б. 4-10 (Aminov B. Mahmudov F. XIX asr kubraviya-nakshbandiya tariqatiga oid “al-ijozatnoma” – ijozatnoma // O‘tmishga nazar. 3 jild, 9 son. – Toshkent: 2020. – B. 4-10).
3. Баён нисбат тариқ Ҳазрат хожагон нақшбандия. Қўлэзма. Хоразм Ичанқалъа музей қўриқхонаси қўлэзмалар фонди. Инв №2130. – 1 варақ (Bayon nisbat tariq Hazrat xojagon naqshbandiya. Qo‘lyozma. Xorazm Ichanqal’a muzey qo‘riqxonasi qo‘lyozmalar fondi. Inv №2130. – 1 varaq).
4. Девин Ди Уис. Маша’ихи турк и Хваджаган: переосмысление связей между сўфийскими традициями Ўасавийа и Накшбандийа // Суфизм в Центральной Азии (зарубежные исследования). – СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2001 (Devin Di Uis. Masha‘ixi turk i Xvadjagan: pereosmysleniye svyazey mejdu so‘fiyskimi traditsiyami Yasaviya i Nakshbandiya // Sufizm v Sentralnoy Azii (zarubejnye issledovaniya). – SPb: Filologicheskij fakultet SPbGU, 2001).
5. Жўрабоев О. Ҳазиний тўра (ҳаёти ва ижоди). – Т.: Фан, 2007. – Б. 121-122 (Jo‘raboyev O. Haziniy to‘ra (hayoti va ijodi). – Т.: Fan, 2007. – B. 121-122).
6. Каттаев К. Домло Камолнинг аълия тариқатида ўрни ҳамда юртимизнинг охирги машхур муршидлари [Матн] – Тошкент: «Qamar-media» нашриёти, 2020. – 204 б (Kattayev K. Domlo Kamolning a‘liya tariqatida o‘rni hamda yurtimizning oxirgi mashhur murshidlari [Matn] – Toshkent: “Qamar-media” nashriyoti, 2020. – 204 b).

7. Каттаев К. Даҳбед ва Маҳдуми Аъзам. – Самарқанд: Сўғдиёна, 1993 (Kattayev K. Dahbed va Maxdumi A'zam. – Samarqand: So'g'diyona, 1993).
8. Кюгельген А. Расцвет Накшбандийа-Мужаддийа // Суфизм в Центральной Азии. – СПб, 2001. – 275-330 с (Kyugelgen A. Rassvet Nakshbandiya-Mujaddidiya // Sufizm v Sentralnoy Azii. – SPb, 2001. – 275-330 s).
9. Кныш А.Д. Мусульманский мистицизм: краткая история. – СПб: ДИЛЯ, 2004. – 464 с (Knish A.D. Musulmanskiy mistitsizm: kratkaya istoriya. – SPb: DILYA, 2004. – 464 s).
10. Мухаммад Муфтий Оҳангароний. Мавлоно Лутфуллоҳ маноқиби // Форс тилидан Абдуллоҳхўжа Маъруфхўжа ўғли ва Шухрат Сирожиддинов. – Тошкент: Имом ал-Бухорий халқаро жамғармаси, 2002. – Б. 45 (Muhammad Muftiy Ohangaroniy. Mavlonο Lutfulloh manοqibi // Fors tilidan Abdullohxo'ja Ma'rufxo'ja o'g'li va Shuhrat Sirojiddinov. – Toshkent: Imom al-Buxoriy xalqaro jamg'armasi, 2002. – B. 45).
11. Силсилаи нақшбандия. Қўлёзма. 1275/1859. Бухоро давлат музей кўриқхонаси қўлёзмалар фонди. Инв № 11475/II. – Б. 1 варақ (Silsilai naqshbandiya. Qo'lyozma. 1275/1859. Buxoro davlat muzey qo'riqxonasi qo'lyozmalar fondi. Inv № 11475/II. – B. 1 varaq).
12. Силсилаи нақшбандия. Қўлёзма. 1302/1884. Бухоро давлат музей кўриқхонаси қўлёзмалар фонди. Инв № 13101/II. – Б. 1 варақ (Silsilai naqshbandiya. Qo'lyozma. 1302/1884. Buxoro davlat muzey qo'riqxonasi qo'lyozmalar fondi. Inv № 13101/II. – B. 1 varaq).
13. Tosun N. Türkistan dervişlerinden yadigar. Orta Asya Türkçesiyle Yazılmış Tasavvufi Eserler. – Istanbul. İnsan yayınları, 2011. – 198 s.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ

ТЕМІРБЕКОВА Ж.	4
ПЕЙАМИ БАТТАЛ.	5

NODIRKHON KHASANOV. Sovyet Döneminde Özbekistan'da Hoca Ahmed Yesevi Araştırmaları	7
HOSSEIN KHOSHBATENI. Hoca Ahmed Yesevi'nin Tasavvuf ve Islam Asavvufundaki Konumu	12
Ихсануллах Ахрар. Ясауи жолының соңғы жүз жылдық кезеңі	22
КЕНЖЕТАЙ Д.Т. Тарихи жазба деректерде «Иасауи тұлғасы»	26

1-СЕКЦИЯ

Қ.А. ЯСАУИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ РУХАНИ ТАНЫМЫ

ТАЙЖАНОВ А.Т. Қожа Ахмет Ясауи ілімі және қазақ руханияты	34
ЖАНДАРБЕК З. Қожа Ахмет Ясауидің қазақтың салт-дәстүрі мен мәдениетін қалыптастырудағы орны	42
САЙФУНОВ Б., АЙТБАЙ Б. Ясауи мұраларының тарихи-аксиологиялық маңызы	53
ПАЛЫМБЕТОВ К.С., БЕКБЕРГЕНОВА З.У. Қожа Ахмет Яссауи мұраларының қарақалпақ филологиясында зерттелуі	61
HAMIDULLA BOLTABOEV. Hoca Ahmed Yesevi Eserlerinin Cedid Edebiyat Çalışmaları Üzerinden İncelenmesi	68
RAVŞANBEK MAHMUDOV Ruhsal Olarak Mükemmel Bir Nesil Oluşumunda Khoja Ahmad Yassavi'nin Mirasinin Rolü	75
KAMIL YAŞAROĞLU Ahmed Yesevi'nin Fikih Düşüncesinde Namaz İbadeti	79
YUNUS EMRE TANSÜ, AYŞE AYBÜKE YÜCEL. Yesevilğin Esasları Ve Eserleri	88
DOSTONJON BEKNAZAR UGLI TOJIEV, SHAKHNOZA SAFARBOY KIZI TASHKULOVA Khoja Ahmed Yassawi, his Teacher Arslan Bob and the Role Of «Divani Hikmat» in Yassavism in the History Of Turkic World	96
DİLNAVAZ YUSUPOVA. Nesayimü'l Muhabbet Ahmet Yesevî Ve Yesevilik Şeyhleri Hakkında	100
НҰРСҰЛАНҚЫЗЫ А., АМАНБЕК Ж.О. Қожа Ахмет Ясауи және оның ілімі	106
КҮЗЕМБАЕВ Ж.Е. Қожа Ахмет Ясауи хикметтеріндегі Аллаға деген сүйіспеншілік және рухани құндылық	111
СИМҰҚАНОВА Г.С. Профессор Акселеу Сейдімбек Қожа Ахмет Ясауидің ұлы даланың рухани үрдісін дамытудағы орны туралы	115
KEMAL YAVUZ ATAMAN Yesevi Hikmetleri Ve Buğday Metaforu	121
SADOKAT MAKSUDOVNA MATKARIMOVA The Legacy and Thinking of Khoja Ahmed Yassawi	128
AKMONSHAK USSAINOVA Ahmet Yesevi'nin Düşünce Sistemi Ve Sosyal ilgi Alanları	132
НӨСЕРБЕК ЗАҢӘДІЛҰЛЫ Ясауи ілімі – алтын орданың мемлекеттік идеологиясы	136
ҚЫПШАҚБАЕВ Н.А. Ясауидің хикметтері және хадис	143

2-СЕКЦИЯ

Қ.А. ЯСАУИ МҰРАЛАРЫН ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ

МҰСТАПАЕВА Д.Ө. Ахмет Ясауи кесенесі және ондағы рухани құндылықтарды насихаттаудың маңызы	148
ШАДИНОВА Г.А. Қазіргі Қазақстандағы жастарға Ахмет Ясауи іліміндегі діни сауаттылықтың маңызды ықпалы	154
НУРМАТОВ Ж.Е. Қожа Ахмет Ясауидің сопылық философиясы	160
ТӨЛЕГЕНОВ М.Ж. Қожа Ахмет Ясауиға қатысты аңыз-әпсаналардың психологиялық сипаты және оларды оқу-тәрбие ісінде қолдану	166
СУЛТАНОВА Г.М. Қ.А. Ясауи мен Шәкәрімнің рухани сабақтастығы	173
БАЙБОЛОВ Б., ЖҮНІСБАЕВ Ұ. Қожа Ахмет Ясауидің туған жылына қатысты жазба деректерде	178

3-СЕКЦИЯ

Қ.А. ЯСАУИ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

ҚАРАТЫШҚАНОВА Қ.Р. Қожа Ахмет Ясауидің түркі тарихындағы рөлі және оның «хикметтерінің» Абайдағы «Қара сөздермен» сабақтастығы	182
КҮЗЕМБАЕВА С. Қожа Ахмет Ясауи хикметтеріндегі рухани таным	188
ASIL ŞENGÜN Hoca Ahmet Yesevi'nin Çağları Aşan Kerameti	193
ÖMER FIDANBOY Hoca Ahmet Yesevi'nin Kelâm, Felsefe Ve İnanc Perspektifi	198
DILSHODA SHIRINOVA Hoca Ahmed Yesevi Eserlerinin Felsefi Ve Eğitimsel Önemi	205
ҮКҮЕВА Б.К. «Дивани хикметте» руханий-адеп-ахлак, сопулук идеялардын берилиши	209
СОРОНБАЕВА Ч.К. Средневековый восточный ренессанс и Юсуф Баласагуний	214
МУКАНОВА А.Б., БОРБАСОВА К.М. Традиционный Ислам и его влияние на динамику интеграционных и дезинтеграционных процессов национальной идентичности общества	218
НИГМЕТОВА А.Т., КУШЕРБАЕВА А.Б. Единство философии и культуры тюркского мира	225
МЕЛИСОВА Б.М. О краткой истории собственности и о вопросах земельного регулирования в Казахстане	237
ВАЛИУЛЛИНА А. Суфизм в Казанском ханстве через призму Российской историографии	244

4-СЕКЦИЯ

ОРТА ҒАСЫРДАҒЫ МӘТІНДЕР ТІЛІ: АУДАРМА, ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

МАНСҰРОВ Н.Б. Қожа Ахмет Ясауи мақамдарының қазақ руханиятымен сабақтастығы	252
KURBANOV E.G. Divani Hikmet'in Türkiye'deki Yayinlari Hakkinda Düşünceler	264
ЭШМУХАМЕДОВА М. Творчество поэтов школы Яссави	273
УСМАНОВ И.С. Исламское право между суфизмом и фикхом	279
ELBEK RUZIYEV The Political Speech Expression in Some Sources in the History Of turkish Languages	286
МҰХАМЕДАЛЫ С.Б. Қожа Ахмет Ясауи мұраларындағы рухани-адамгершілік тәрбие	291
AMONOV M.U. Zarafşan Bölgesi'nin Tasavvuf Tarihinde "İrşadnameler" in Tahlili	298

НАЗБЕКОВА С.Т. Ахмет Ясауи шығармаларында сахар уақытының мәні	304
---	------------

5-СЕКЦИЯ

ТҮРКІ ӘЛЕМІНДЕГІ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР

НҰРТАЗИНА Н. Сопылық және әйел: қазақ дәстүрінде әулие аналарды қастерлеудің рухани бастаулары	310
ҚОҢЫРАТБАЙ Т. Орталық азиядағы сопылық музыка: генезис, поэтика, композиция	317
ТУРДЫБАЕВА А., БЕЙСЕНБАЕВ С., БОЛЫСБАЕВ Д. Наурыз мерекесіндегі қазақ ұлттық киімдерінің атрибуттық сипаты	323
SARIYEVA P., ABISHEVA A. The Role of Fashion in Self-identification in Modern Culture	327
KURBAN A.M. Unraveling Toponymic Tales: Exploring Motivations, Functions, And Temporal Dynamics Across Linguistic Landscapes	338
НИГМЕТОВА А., КУШЕРБАЕВА А. Единство философии и культуры тюркского мира	346
ТҰРДАЛИЕВ А.М., КУЛЕНОВА И.М. Әл-Фараби еңбектерінің түрік музыка мәдениетіне тигізген ықпалы	355

**«Ғасыр данасы – Қожа Ахмет Ясауи» халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференциясының жинағы**

«Yüzyılların Bilgesi Hoca Ahmet Yesevî» Uluslararası Sempozyumu’nun Bildiri Kitabı

**Сборник международной научно-практической конференции
«Мыслитель Века – Ходжа Ахмед Ясави»**

**Collection of the conference materials.
«Khoja Akhmet Yasawi – the sage of the century» international scientific and practical
conference**

Редакция мекенжайы:

161200, Қазақстан Республикасы, Түркістан облысы, Түркістан қаласы, ХҚТУ
қалашығы, Б.Саттарханов даңғылы, № 29В, Бас ғимарат, 510А-бөлме
8(725-33) 6-36-36 (10-33)
Email: hikmet@ayu.edu/kz

Жарияланған мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.

Мақала мазмұнына автор жауап береді.

Қолжазбалар өңделеді және авторларға қайтарылмайды.

Жинақ Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университетінің
«Тұран» баспаханасында көбейтілді.

Баспахана мекенжайы:

161200, Қазақстан Республикасы, Түркістан облысы, Түркістан қаласы, ХҚТУ
қалашығы, Б.Саттарханов даңғылы,
№ 29В, 2-ші ғимарат ((8-725-33) 6-37-21 (1080), (1083)
E-mail: turanbaspasi@ayu.edu.kz

ISBN 978-601-04-6698-2

